

LUND UNIVERSITY

Diskriminering och psykosocial ohälsa : migrantarbetare i jordbruket

Svensson, Måns; Wigerfelt, Anders S; Urinboyev, Rustamjon

Published in:
Arbetsmarknad & Arbetsliv

2013

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Svensson, M., Wigerfelt, A. S., & Urinboyev, R. (2013). Diskriminering och psykosocial ohälsa : migrantarbetare i jordbruket. *Arbetsmarknad & Arbetsliv*.

Total number of authors:

3

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

ARTIKEL

Måns Svensson, Anders S Wigerfelt och Rustamjon Urinboyev

Diskriminering och psykosocial ohälsa: Migrantarbetare i jordbruket

Den här artikeln behandlar arbetsmiljöfrågor relaterade till migrantarbete inom den gröna näringen (jordbruket) och då särskilt säsongarbete. Syftet med studien är att utifrån internationella erfarenheter identifiera och beskriva centrala problemområden för framtida forskning. Fokus ligger på diskriminering och psykosocial ohälsa, två områden som har pekats ut som särskilt angelägna i den internationella forskningen om migrantarbetare i jordbruket.

Måns Svensson, fil.dr,
rättssociologi, Lunds universitet
mans.svensson@soclaw.lu.se

Anders S Wigerfelt, docent,
internationell migration och etniska
relationer, Malmö högskola
anders.wigerfelt@mah.se

Rustamjon Urinboyev, fil.dr. i
rättssociologi, Lunds universitet
rustamjon.urinboyev@soclaw.lu.se

Omkring hälften av jordens samlade arbetskraft är idag verksam inom den gröna näringen och en betydande andel av arbetet inom jordbruket utförs av säsonganställda migranter. Flertalet av dessa arbetar inte i västvärldens jordbruk utan migrerar mellan världens fattigare nationer. Men även i västvärldens jordbruk ökar idag antalet säsonganställda migranter och de utgör en betydande del av den totala arbetskraften inom näringen. Exempelvis har Nordamerika lång erfarenhet av migrantarbetare från Syd- och Centralamerika och forsk-

ningen kring dessa arbetares förhållanden är omfattande. I den här studien fokuseras internationella erfarenheter från länder vars jordbruk är jämförbara med svenska jordbruk och det gör att situationen i de fattigare mottagarländerna inte lyfts fram i det här sammanhanget.

Det finns inom den internationella forskningen avseende västvärldens jordbruk idag en stor medvetenhet om att migrantarbete är förknippat med risker vad gäller arbetsmiljö. Inte minst utgör diskriminering och psykosocial ohälsa ett problem. I Sverige är emellertid forskningen på området obefintlig och följaktligen vet vi i dagsläget inte hur många migrantarbetare som är verksamma inom

det svenska jordbruket. Vi har inte heller någon vetenskaplig kunskap om hur arbetsvillkoren ser ut för dessa migrantarbetare. Enstaka rapporter i media och en växande oro inom myndigheter och organisationer indikerar att situationen kan vara allvarlig. Jordbruket är generellt en av de mest olycks- och skadedrabbade branscherna i Sverige (Lundqvist 2012) och medför arbetsmiljörisker förknippade med olycksfall, ergonomisk belastning och exponering för till exempel kemiska och biologiska bekämpningsmedel etcetera. För de säsonganställda migranterna tillkommer omständigheter vilka riskerar att ytterligare försvåra situationen

(Svensson m fl 2012). Migrantarbetarna kommer ofta från länder där säkerhetstänkandet i jordbruket inte är lika utvecklat som i Sverige. Dessutom kan språket vara ett hinder när man ska tillgodogöra sig muntlig och skriftlig information om arbetet, miljön, skyddsföreskrifter och möjliga risker. Låg utbildningsnivå kan utgöra ytterligare problem, liksom undermåliga bostäder tillhandahållna av arbetsgivaren. En del av problemet utgörs sannolikt också av ”dolt” arbete som utförs av papperslösa.

Syfte och frågeställning

Syftet med den här studien är att identifiera och beskriva centrala problemområden för framtida forskning om säsonganställda migrantarbetare i det svenska jordbruket. Fokus ligger på diskriminering och psykosocial ohälsa, två områden som i den internationella forskningen pekats ut som särskilt allvarliga (Svensson m fl 2012). Utifrån dessa förutsättningar formuleras den bärande frågeställningen. Givet den kunskapsbrist som idag föreligger på området och mot bakgrund av internationella erfarenheter i jämförbara länder: Vilka problemområden bör framtida forskning avseende svenska förhållanden prioritera för att effektivt kunna bidra till att förbättra arbetsmiljö och livssituation för säsonganställda migrantarbetare i det svenska jordbruket?

Avgränsningar

Till grund för den här artikeln ligger den sakgranskade kunskapsöversikt om migrantarbete inom den gröna näringen som sammanställdes av Svensson m fl 2012 på uppdrag av Arbetsmiljöverket. Ett av de tydligaste problemen med att arbeta med litteraturgranskning som metod är bristen på enhetliga definitioner. Exempelvis används en rad olika termer för migrantarbetare verksamma inom jordbruket i den litteratur som vi har granskat, som till exempel växthusarbetare, jordbruksarbetare, bekämpningsmedelsbesprutare och lantarbetare. Även de centrala begreppen för den här artikeln, diskriminering och psykosocial ohälsa, ges olika tolkningsramar och beskrivningar i de olika studier som vi har granskat.

En annan viktig avgränsning har att göra med det faktum att vi valt att begränsa våra sökningar till forskning om migrantarbetare verksamma inom det

västerländska jordbruket. Orsaken är att den forskningen kan antas ha en högre grad av relevans för svenska förhållanden.

Metod och tillvägagångssätt

Kunskapsöversikten (Svensson m fl 2012) fokuserade migrantarbete i den gröna näringen ur ett brett arbetsmiljöperspektiv och inkluderade totalt 264 publicerade studier. För en mer ingående beskrivning av hur litteratursökning och bearbetning utfördes hänvisas till kunskapsöversikten *Migrantarbete inom den gröna näringen* (Svensson m fl 2012). Ur de problemområden som identifierades i översikten har vi i den här studien valt att lyfta fram diskriminering som behandlades i 33 studier samt psykosocial ohälsa som behandlades i 25 studier. Stora delar av den forskning som har bedrivits på området och flertalet av de studier som refereras här rör förhållanden i Nordamerika och Europa.

Begrepp och teori

Med den gröna näringen avses vanligen jordbruk, skogsbruk, trädgårdsbruk och nära relaterade verksamheter (jämför exempelvis SOU 2008:56). I den här översikten inkluderar vi emellertid inte skogsbruk. Det innebär att med den gröna näringen avser vi framför allt jordbruk och trädgårdsbruk, om inget annat anges i texten.

Begreppet migrantarbetare definieras bland annat i FN-konventionen för skydd av migrantarbetares och deras familjers rättigheter. Sverige var ett av de länder som var med och utarbetade konventionen som antogs av FN:s generalförsamling den 18 december 1990 och som började gälla den 1 juli 2003; dock har Sverige ännu inte ratificerat den. Definitionen av migrantarbetare som återfinns i Migrantarbetarkonventionen är: ”En person som är engagerad eller har varit engagerad i en avlönad verksamhet i en nation där han eller hon inte är medborgare”. Med begreppet migrantarbetare avses i denna studie tillfällig, säsongsbunden och icke-nationell arbetskraft, men inte permanent inflyttad arbetskraft. Abellas (2006, s 4) definition av tillfälliga migranter som ”de vars rättsliga status är temporär, oavsett hur lång tid de faktiskt tillbringat i landet” är relevant i detta avseende. För enkelhets skull använder vi i vår undersökning begreppet ”migrerande lantarbetare” för migrantarbetare som utför manuellt arbete inom både växthus- och frilandsodling.

Inom begreppet internationell migration ryms en mängd olika företeelser som säsonsartad och tidsbegränsad migration liksom migration som medför permanent bosättning. Historiskt sett har ambitionen att förbättra de materiella villkoren varit en viktig pådrivande faktor i förhållande till migration. Inte minst efter 1980 har antalet migranter ökat väldigt mycket. Migration anses idag utgöra en av de mest centrala globaliseringstrenderna. Växande skillnader mellan rika

och fattiga länder och klyftor inom länder är en faktor bakom det växande antalet migranter. Några andra orsaker är politiska, ekologiska och demografiska. Förbättrade och relativt sett billigare transporter och större kommunikationsmöjligheter har underlättat migrationen. Många av dagens migranter har täta kontakter med ursprungslandet och flyttar regelbundet mellan flera platser där det uppstår ekonomiska, sociala och kulturella band (Castles & Miller 2009, Hammar m fl 1997). I mottagarländerna hamnar många vid sidan av de nationella välfärdsystemen och exploateras av både reguljära arbetsgivare och privatpersoner (Lodenius & Wingborg, 2008). Det finns en risk att samhället alltmer delas upp och skiktas i olika grupper där migrantarbetare ofta är i en utsatt position. Bland de allra mest sårbara finns de som i stort sett saknar grundläggande medborgerliga, politiska och sociala rättigheter; de papperslösa migrantarbetarna inom till exempel den gröna sektorn (Schierup 2008, s 108).

Migrantarbetare i det svenska jordbruket

Användandet av migrerande lantarbetare i Sverige är inget nytt fenomen. Exempelvis kom omkring 1 200 polska säsongarbetare till Sydsverige i början av 1900-talet för att arbeta i den skånska betodlingen (Olsson 1987). Under andra världskriget var många av de svenska männen inkallade och kvinnor samt så småningom även flyktingar tog då över en del av deras arbeten, inte minst inom jordbruksnäringen. Exempelvis var omkring 4 000 baltiska män och kvinnor anställda inom jordbruket 1945, många av dessa i Skåne. Under våren 1945 fördes koncentrationslägerfångar med de så kallade vita bussarna till Sverige. De här personerna kallades för repatriandi och förväntades återvända till sina ursprungs länder efter kriget. Men i stället placerades i första hand polska repatriandi ut i speciella arbetsläger för att arbeta med betor under hösten 1945. De fick möjlighet att stanna i Sverige och har beskrivits som en brygga i Sveriges omvandling från emigrationsland till ett immigrationsland (Olsson 1995). Vid ungefär samma tid slöt Statens arbetsmarknadskommission ett avtal med den ungerska regeringen om att ungerska lantarbetare skulle få anställning i Sverige som bland annat djurskötare. Kostnaderna för resa med mera betalades av svenska staten. Hösten 1946 anlände över 1 000 ungrare till Citadellet i Landskrona. Under vistelsen i Landskrona genomfördes en medicinsk kontroll och de placerades sedan ut i arbete. Sammanlagt kom knappt 2 000 ungrare till Sverige inom avtalet. Avtalet sades upp av den ungerska regeringen 1949, som framhöll att landet nu behövde de ungrare som befann sig i Sverige. Några av ungrarna återvände då till Ungern medan andra stannade med de svenska myndigheternas godkännande (Svensson [Wigerfelt] 1992, Wigerfelt 2010).

Idag är det relativt få permanent invandrade som arbetar inom jordbrukssektorn medan antalet utländska säsongarbetare antagligen är relativt stort, inte

minst i Sydsverige. Det går emellertid inte att utifrån befintlig kunskap avgöra antalet migrantarbetare som på säsongsbasis arbetar inom den gröna näringen i Sverige. Intervjuer med företagare ger vid handen att det skulle kunna röra sig om cirka 2 000 personer per år inom trädgård och jordbruk (SOU 2008:56). Men det finns anledning att misstänka att det verkliga antalet är större – inte minst på grund av att företagen får antas dra sig för att rapportera om migrantarbetare som saknar nödvändiga papper och som är anlitade som svart arbetskraft. Pågående studier avseende antalet migrantarbetare som på säsongsbasis arbetar inom den gröna näringen i Norge och Finland visar på väsentligt högre siffror där.

Resultat av litteraturgranskningen

Forskningen visar att migrantarbetare inom jordbruket i hög utsträckning är utsatta för diskriminering av olika slag. I förlängningen kan diskrimineringen riskera att orsaka psykosocial ohälsa, men kan också bidra till att öka faran för olyckor och andra skador. Ett av de grundläggande problemen är att efterlevnadskontrollen inte fungerar när det gäller arbetsmiljö och grundläggande rättigheter (Arcury m fl 2002, Basok 2003a, Choudry m fl 2009, Ivancheva 2007, Stilz 2010, Walia 2010). Ett annat problem som påvisats är att fackföreningar och andra stödgrupper har svårt att utföra sitt arbete i förhållande till migrantarbetarna. Orsakerna är bland andra att arbetarna endast befinner sig i landet en kort tid, utspridda på landsbygden eller i privata hem och därmed är bland de svåraste arbetarna att nå med information om rättigheter och för att tillförsäkra dem ett effektivt skydd (Basok 2003a). Till det kan man lägga att arbetsgivarna ofta är ovilliga till att deras anställda knyter kontakter med fackförbund. Dessutom har man konstaterat att migrerande lantarbetare själva är obenägna att rapportera eventuella yrkessjukdomar och skador. Detta beror på dels rädsla för att förlora jobbet, dels det ovan beskrivna avståndet till fackföreningar vilka annars skulle kunna vara en naturlig ingång (Basok 2003a, Cabrera 1991). Flera studier har funnit att migrerande lantarbetare inte rapporterar sina bekämpningsmedelsrelaterade sjukdomar till vårdcentraler på grund av fruktan för repressalier då deras arbetsgivare har en negativ attityd till att de vänder sig till vården (Mobed m fl 1992, Schnitzer & Shannon 1999). Schenker (2010, s 333) noterar att immigrantarbetares osäkra jobbstatus, eventuellt papperslösa immigrantarbetare och ofta utan ett reellt arbetskontrakt *de facto* bidrar till förhöjda yrkesskadefrekvenser. Andra faktorer Schenker tar upp som bidragande till en förhöjd risk för yrkesskador är bland annat avsaknaden av säkerhetsutbildning, bristfällig säkerhetsutrustning, ekonomiskt tryck att fortsätta arbeta samt språkliga och kulturella skillnader. Sammantaget leder dessa faktorer till att migrantarbetarnas situation sällan lever upp till de krav som ställs på arbetsmiljö i nationell lag.

Det finns en betydande mängd forskning kring arbetsförhållanden för mexi-

kanska och latinamerikanska jordbruksarbetare i Kanada. Studier har visat på en drastisk ökning i rekryteringen av migrerande lantarbetare i Kanada (Binford 2004, Choudry m fl 2009, Preibisch & Binford 2007, Preibisch 2007). Flera studier pekar på att bristen på adekvat statlig tillsyn för migrantarbetarna ofta leder till att arbetsgivare struntar i lagstiftningen och gör sig skyldiga till övergrepp och olaglig exploatering (Aguiar 2004, Aguiar m fl 2011). Ökat statligt och regionalt engagemang avseende tillsyn efterlyses av forskarna och stränga straff för arbetsgivare som begår övergrepp mot utländska migrantarbetare har föreslagits.

I syfte att förbättra situationen har man i Kanada etablerat ett ambitiöst program, *The Seasonal Agricultural Worker Program* (SAWP). Programmet har vunnit internationellt erkännande som en av de bästa tillämpningarna när det gäller stöd till migrantarbetare. Trots det visar forskningen på återkommande övergrepp på och negligering av migrerande lantarbetare när det gäller deras arbetsförhållanden, löner, boende och rörlighet (Basok 2000, 2002, 2003a; Preibisch 2007; Thomas 2010). Exempelvis har man funnit att SAWP försvagar migrantarbetares lokala förhandlingsposition och tvingar dem att acceptera villkor utan hänsyn till deras specifika behov (Norris 2009, Tomic m fl 2010, Wilson 2007). Enligt SAWP har arbetsgivare rätt att avskeda och därför låta utvisa arbetare när de vill. Som ett resultat har det visat sig att arbetare har skickats tillbaka för att de har blivit sjuka, vägrat utföra farligt arbete eller klagat på sitt boende. Det tänkta skyddet har till del kommit att bli ett verktyg för kontroll och maktutövande gentemot arbetstagarna (Preibisch 2005, s 91). Tomic m fl (2010) hävdar att migrerande lantarbetare i Kanada i själva verket är förvägrade rätten att välja sitt eget boende, rätten att lämna sin arbetsgivares fastighetsområde efter arbetet samt rätten att röra sig fritt inom det området. Med andra ord är migrerande lantarbetare "ofria" lönearbetare som fortsätter att tjäna som bunden arbetskraft åt arbetsgivare som vill ha en orörlig, pålitlig men ändå flexibel arbetsstyrka (Atkinson 1985, Bauder 2006, Cohen 1987, Mendis 2007). De kanadensiska erfarenheterna visar att det är problematiskt att knyta den legala statusen till arbetsgivare eftersom migrantarbetarna därmed lämnas utsatta. Mexikanska migrantarbetare i Ontario utnyttjar inte sina lagliga rättigheter av följande skäl: rädslan för att bli utesluten från gästarbetarprogrammet, social utestängning från samhället samt, viktigast av allt, språkbarriärer (Basok 2003b). Enligt Hanson m fl (2006, s 5) är jordbruksarbetare bland de minst skyddade i Kanada i såväl federal lagstiftning som provinslagstiftning, trots att de har förhöjd risk att bli sjuka eller skadas i arbetet. Barnetsons (2009) analys av lönearbetare inom jordbruket i Alberta, som inte omfattas av lagstiftning rörande anställningsrelationer, målar upp regeringens, lantbrukares och kapitalets sammanflätade intressen som barriärer mot förbättringar av arbetsförhållandena för migrerande lantarbetare.

Lantarbetare från de nyttillkomna EU-medlemsländerna i Central- och Östeu-

ropa som säsongsmigrerar till södra Europa har också rönt ett växande intresse. Det finns en allt större mängd litteratur som inriktar sig på sociala förhållanden och arbetsmarknadsvillkor för migrerande arbetare i södra Europa. Som Markovas (2006) empiriska studie visar är migrantarbetare i södra Europa verksamma på en mycket segregerad arbetsmarknad. De har tillfälliga, lågavlönade, tunga eller farliga arbeten – de arbeten som inhemska arbetare vägrar ta, särskilt inom byggsektorn, tung industri och jordbruk. Den etniska stratifieringen av arbetsmarknaden är särskilt tydlig i Spanien (Solé & Parella 2003). Agudelo-Suarez m fl (2009) hävdar att migrantgrupper (rumäner, marockaner, ecuadorianer, colombianer och afrikaner från söder om Sahara) i Spanien oftare utsätts för diskriminering i samhället och arbetslivet i form av rasism, övergrepp och farliga arbetsförhållanden i jämförelse med den infödda befolkningen. Studien visade även att migrantgrupper ställs inför politiska och rättsliga strukturella barriärer som exkluderar dem från välfärdstjänster. Undersökningen pekar på ett behov av att införa en integrationspolitik, att erkänna arbetstagarnas behov av sociala rättigheter och att forska ytterligare om individuella och sociala faktorer som påverkar migranternas hälsa. Geigers (2008) empiriska studie tyder på att social integration av marockanska och rumänska migranter i det spanska samhället misslyckats, vilket exemplifieras av deras begränsade tillgång till sociala förmåner. Kasimis och Papadopoulos (2005) beskriver liknande problem i Grekland där migrerande lantarbetare utsätts för stigmatisering och diskriminering trots deras betydande bidrag till den lokala ekonomin. Genom fältarbete vid lantbruk som anställer rumänska och bulgariska studenter i Storbritannien, visar Ivancheva (2007) att studenterna är djupt frustrerade över att utnyttjas när det gäller löner och levnadsförhållanden, och att de lockats till Storbritannien med falska löften om kulturellt utbyte och utbildning.

Till stor del har den psykosociala ohälsa som dokumenterats i den internationella forskningen kopplingar till den diskriminering (och medföljande arbetsmiljöproblematik) som beskrivs ovan. Social och kulturell isolering är en del av migrerande lantarbetares vardag och arbetarna är ofta isolerade från resten av samhället på grund av språkliga, kulturella och ibland rent rasistiska barriärer. Data från Kanada pekar på att mexikanska lantarbetare inte integreras i det kanadensiska samhället i social och kulturell bemärkelse, trots att deras bidrag till den lokala ekonomin är betydelsefullt (Basok 2002, 2003b; Bauder 2008a, 2008b; Smart 1997). I detta sammanhang visar Reid (2004) att de boende i Exeter, Ontario, är medvetna om att det finns migrerande lantarbetare i samhället men att de sällan etablerar sociala kontakter med dessa arbetare – snarare har de en xenofobisk inställning till migrantarbetarna. Detta liknar situationen i Kalifornien där den migrerande arbetskraften inte tydligt ingår i det allmänna medvetandet på landsbygden, i stället framträder ideologier grundade i fördomar och resulta-

tet är kulturell utestängning (Mitchell 1996). För att råda bot på den här typen av problem föreslår flera studier att insatser som rör migrantarbetare inbegriper att utbilda och engagera de boende i värdsamhällena rörande migrantarbetarnas närvaro och svåra belägenhet. Det skulle kunna kombineras med insatser som riktas mot migrantarbetarna själva (se till exempel Reid 2004).

Data från USA visar att migrerande lantarbetare i de sydliga delstaterna ofta utsätts för dagligt psykologiskt våld, vilket bland annat bidrar till missbruk av droger och alkohol (Bletzer & Weatherby 2009). Lantbrukare säljer ofta vidare konsumentvaror såsom mat, alkohol och cigaretter till migrerande lantarbetare som ett sätt att kontrollera och hantera arbetare i situationer där de ska utföra krävande och riskabelt arbete (Bletzer 2004). Liknande mönster har rapporterats från Kanada och Storbritannien.

Alkoholproblem orsakade av psykisk ohälsa och social isolering har i flera studier konstaterats vara ett av de vanligaste problemen kopplade till dåliga psykosociala förhållanden bland migrerande lantarbetare i USA (Bletzer & Weatherby 2009, Bletzer 2004, Duke & Carpinteiro 2009, Garcia 2004, Griffin & Soskolne 2003). Garcia (2004) menar att en aktiv politik och handlingsprogram som stödjer att hela familjen migrerar tillsammans och främjar social integration skulle kunna vara ett effektivt sätt att angripa alkoholproblem och psykisk ohälsa bland mexikanska lantarbetare i USA. En studie av latinamerikanska lantarbetare i North Carolina, USA, visar att saknad efter familjen är en betydande orsak till psykosocial ohälsa bland migrerande lantarbetare (Grzywacz m fl 2006). Studien fann att saknaden ofta var så stark att den orsakade ångest. Därför föreslår studien ett underlättande av familjekontakt, bland annat genom utökad tillgång till telefon, för att på så sätt förbättra migranters mentala hälsa.

Slutligen finns det även forskning som pekar på att migrerande lantarbetares psykosociala ohälsa kan kopplas till nivån av bekämpningsmedelsexponering de utsätts för i sitt dagliga arbete. En växande mängd litteratur hävdar att migrerande lantarbetare som exponeras för bekämpningsmedel löper en ökad risk för depression, och depression är en stor riskfaktor för självmord (Bazylewicz-Walczak m fl 1999, Cabrera 1991, Jaga & Dharmani 2007, London m fl 2005, Magaña & Hovey 2003, Parrón m fl 1996, Reidy m fl 1992, Stallones & Beseler 2002).

Avslutande diskussion

Trots att Sverige har mer än ett sekels erfarenhet av migrantarbetare i det svenska jordbruket så har det producerats mycket lite forskning avseende dessa migrantarbetares arbetsmiljö och livssituation. Frånvaron av forskning på det här området är anmärkningsvärd med tanke på hur väl svensk arbetslivsforskning i allmänhet hävdar sig i en internationell jämförelse. Möjligen är det dessutom så att bristen på forskning och kunskap bidrar till ett oengagemang från de svenska myndigheternas sida.

Migrantarbete inom jordbruket följer allmänna trender avseende globalisering och migration och mycket tyder på att fenomenet just nu växer snabbt. I såväl Danmark som Norge och Finland pågår nystartade forskningsprojekt vilka syftar till att inom sina länder öka kunskapen på området. I Sverige utgör ett projekt vid Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) i Alnarp det enda pågående forskningsprojektet på området. Resultatet ska utmynna i en handbok för arbetsgivare i jordbruket med utländsk arbetskraft. Den här artikeln syftar till att utifrån forskning och erfarenheter från jämförbara länder identifiera och beskriva centrala problemområden för framtida forskning i Sverige. Utgångspunkten tas i två närbesläktade övergripande områden som lyfts fram som särskilt problematiska i den internationella litteraturen: diskriminering och psykosocial ohälsa. Men den forskning som föreslås nedan är av central betydelse även på andra områden som berör de migrerande lantarbetarna. Med utgångspunkt i erfarenheterna från den internationella forskningen vill vi lyfta fram fyra problemområden, som särskilt angelägna att belysa:

- *Kartläggning av omfattning och karaktäristika.* En av de grundläggande bristerna idag vad gäller kunskap på området är att det råder stor osäkerhet vad gäller antalet säsongsanställda migrantarbetare inom jordbruket. Vi saknar också tillförlitlig kunskap om migrantarbetarnas härkomst, ålder, kön etcetera. Vi har begränsad kunskap om vilka arbetsuppgifter de utför och vilken typ av jordbruk de arbetar inom. Än mindre vet vi om deras psykosociala hälsa. Det behövs med andra ord gedigen deskriptiv forskning av mer kvantitativ karaktär.
- *Rättsliga förutsättningar och problem.* Det finns idag inga publikationer inom juridik eller juridisk forskning som tar specifikt sikte på migrantarbetare inom jordbruket. Frågorna är komplexa och beroende av många olika faktorer såsom arbetstagarnas härkomst. Det rättsliga perspektivet skiftar beroende på om man rör sig inom EU (samt EES-länderna och Schweiz) eller har härkomst utanför detta område. Det kan antingen vara frågan om att arbetstagaren själv flyttar till Sverige för att arbeta eller så kan arbetstagaren följa med sin arbetsgivare då denne bedriver verksamhet i Sverige. Behovet av att synliggöra rättsliga förutsättningar utifrån olika scenarier är stort.
- *Organisation och ledarskap.* Internationella erfarenheter visar att social och kulturell isolering är en del av de migrerande lantarbetarnas vardag och att de ofta är isolerade från det omgivande samhället. Utifrån forskning inom andra branscher vet man också att den psykosociala arbetsmiljön

hänger intimt ihop med ledarskap och organisation – social isolering förstärker sannolikt betydelsen. Det finns exempelvis indikationer på att de som kommer till ett jordbruksföretag med få anställda – kanske ensam anställd (något som är vanligt inom djurhållningen) – är särskilt utsatta. Om man kan förstå mer om de mekanismer som utlöser psykosocial ohälsa så kan det ligga till grund för åtgärder.

- *Myndigheternas ansvar.* Det faktum att den svenska modellen, där fack och arbetsgivare gemensamt har ett avgörande inflytande över vad som händer på arbetsmarknaden, ser ut att överleva på papperet, innebär inte med nödvändighet att den överlever i praktiken. Inte om man i den svenska modellen räknar med att alla arbetstagare (även migranter) ska åtnjuta ett grundläggande reellt (arbetsrättsligt) skydd, samt att svenska myndigheter är skyldiga att se till att såväl arbetsrättsligt skydd som sociala skyddsnet fungerar. Ur den migrerande lantarbetarens perspektiv är såväl fungerande arbetsrätt (i praktiken) som sociallagstiftning relevant för att uppnå drägliga arbets- och levnadsvillkor.

Det finns god grund i den internationella forskningen att anta att många migrantarbetare inom den gröna näringen i Sverige lever och arbetar under oacceptabla förhållanden bortom rättslig kontroll och insyn. Det handlar bland annat om undermåliga bostäder och bristande hygien, ökad olycksrisk, exponering för hälsovådliga kemikalier, ergonomiska problem, risk för hot och våld, diskriminering, trakasserier, långa arbetstider och låg lön samt brist på stöd från samhället såsom sjukvård och rättshjälp. Behovet av forskning och systematisk kartläggning avseende situationen i Sverige är akut. Lika akut är behovet av att myndigheter och organisationer engagerar sig sökandet efter lösningar på de svåra problem som man i dagsläget bara kan ana. Inget talar för att Sverige är förskonat från de risker som man har identifierat i omvärlden.

Referenser

- Abella M (2006): *Policies and best practices for management of temporary migration*. International Symposium on International Migration and Development, United Nations Department of Economic and Social Affairs (UN DESA), Population Division, 28–30 June, 2006, Turin.
- Agudelo-Suárez A, Gil-González D, Ronda-Pérez E, Porthé V, Paramio-Pérez G, García AM, Gari A (2009): "Discrimination, work and health in immigrant populations in Spain". *Social Science & Medicine*, vol 68, nr 10, s 1866–1874.
- Aguiar LLM (2004): "Resisting neoliberalism in Vancouver: An uphill struggle for cleaners". *Social Justice*, vol 31, nr 3, s 105–129.
- Aguiar LLM, Tomic P, Trumper R (2011): "Mexican migrant agricultural workers and accommodations on farms in the Okanagan Valley, British Columbia". *Working Paper Series, Metropolis British Columbia, Centre of Excellence for Research on Immigration and Diversity*, (<http://www.riim.metropolis.net/assets/uploads/files/wp/2011/WP11-04.pdf>).

- Arcury TA, Quandt S, Russell G (2002): "Pesticide safety among farmworkers: Perceived risk and perceived control as factors reflecting environmental justice". *Environmental Health Perspectives*, vol 110, nr 2, s 233–240.
- Atkinson J (1985): *Flexibility, uncertainty and manpower management*. Brighton: Institute of Manpower Studies, University of Sussex.
- Barnetson B (2009): "The regulatory exclusion of agricultural workers in Alberta". *Just Labour: A Canadian Journal of Work and Society*, vol 14, s 50–74.
- Basok T (2000): "He came, he saw, he stayed. Guest worker programmes and the issue of non-return". *International Migration*, vol 38, nr 2, s 215–238.
- Basok T (2002): *Tortillas and tomatoes: Transmigrant Mexican harvesters in Canada*. Montreal & Kingston: McGill-Queen's University Press.
- Basok T (2003a): *Human rights and citizenship: The case of Mexican migrants in Canada*. (<http://www.escholarship.org/uc/item/3m1168t3>).
- Basok T (2003b): "Mexican seasonal migration to Canada and development: A community-based comparison". *International Migration*, vol 41, nr 2, s 3–26.
- Bauder H (2006): *Labor movement: How migration regulates labor markets*. Toronto: Oxford University Press.
- Bauder H (2008a): "Immigration debate in Canada: How newspapers reported, 1996–2004". *Journal of International Migration and Integration*, vol 9, nr 3, s 289–310.
- Bauder H (2008b): "Foreign farm workers in Ontario (Canada): Exclusionary discourse in the newsprint media". *Journal of Peasant Studies*, vol 35, nr 1, s 100–118.
- Bazylewicz-Walczak B, Majczakowa W, Szymczak M (1999): "Behavioral effects of occupational exposure to organophosphorous pesticides in female greenhouse planting workers". *NeuroToxicology*, vol 20, nr 5, s 819–26.
- Binford L (2004): "Contract labour in Canada and the United States: A critical appreciation of Tanya Basok's *Tortillas and tomatoes: Transmigrant Mexican harvesters in Canada*". *Canadian Journal of Latin American and Caribbean Studies*, vol 29, nr 7/8, s 289–308.
- Bletzer KV (2004): "Open towns and manipulated indebtedness among agricultural workers in the New South". *American Ethnologist*, vol 31, nr 4, s 530–551.
- Bletzer KV, Weatherby NL (2009): "Variation in drug and alcohol use among agricultural laborers: Watermelon men in the rural south". *Human Organization*, vol 68, nr 2, s 115–128.
- Cabrera M (1991): "Legal remedies for victims of pesticide exposure". *The Kansas Journal of Law Public Policy*, nr 113, s 113–126.
- Castles S, Miller MJ (2009): *The age of migration*. 4th ed. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Choudry A, Hanley J, Jordan S, Shragge E & Stiegman M (2009): *Fight back: Workplace justice for immigrants*. Black Point, NS: Fernwood.
- Cohen R (1987): *The new helots: Migrants in the international division of labour*. Brookfield, VT: Gower Publishing.
- Duke MR, Carpinteiro FJG (2009): "The effects of problem drinking and sexual risk among Mexican migrant workers on their community of origin". *Human Organization*, vol 68, nr 3, s 328–339.
- Garcia V (2004): "Transnational Mexican farmworkers and problem drinking: A review of the literature". *Contemporary Drug Problems*, vol 31, s 129–161.
- Geiger M (2008): "Exclusion and inclusion of Moroccan migrants: Empirical evidences from Almeria, Spain". I: Silasi G, Simina OL (red): *Migration, mobility and human rights at the eastern border of the European Union: space of freedom and security* (s 217–238). Timișoara: Editura Universității de Vest.
- Griffin J, Soskolne V (2003): "Psychological distress among Thai migrant workers in Israel". *Social Science & Medicine*, vol 57, nr 5, s 769–774.
- Grzywacz J, Quandt S, Early J, Tapia J, Graham C, Arcury T (2006): "Leaving family for work: Ambivalence and mental health among Mexican migrant farmworker men". *Journal of Immigrant and Minority Health*, vol 8, nr 1, s 85–97.
- Hammar T, Brochmann G & Tamas K (red) (1997): *International migration, immobility and development: Multidisciplinary perspectives*. 1st ed. Oxford: Berg Publishers.
- Hanson C, Otero G & Preibisch K (2006): *Working conditions in British Columbia's horticulture industry: Contrasting Mexican and Indo-Canadian workers*. (http://meme.phpwebhosting.com/~migracion/rimd/documentos_miembros/Hanson_Otero_Preibisch-CALACS-2006.pdf).
- Ivancheva M (2007): "Strawberry fields forever? Bulgarian and Romanian student workers in the UK". *Focaal – European Journal of Anthropology*, nr 49, s 110–117.

- Jaga K, Dharmani C (2007): "The interrelation between organophosphate toxicity and the epidemiology of depression and suicide". *Reviews on Environmental Health*, vol 22, nr 1, s 57–74.
- Kasimis C, Papadopoulos AG (2005): "The multifunctional role of migrants in the Greek countryside: Implications for the rural economy and society". *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol 31, nr 1, s 99–127.
- Lodeni AL, Wingborg M (2008): *Migrantarbetare – Grundkurs om rörlighet, rättigheter och globalisering*. Stockholm: Premiss förlag.
- London L, Flisher AJ, Wesseling C, Mergler D, Kromhout H (2005): "Suicide and exposure to organophosphate insecticides: Cause or effect?". *American Journal of Industrial Medicine*, vol 47, nr 4, s 308–321.
- Lundqvist P (2012): *Kunskapsöversikt: Ökad säkerhet inom jordbruket – Interventioner och andra strategier*. Stockholm: Arbetsmiljöverket.
- Magaña CG, Hovey JD (2003): "Psychosocial stressors associated with Mexican migrant farmworkers in the Midwest United States". *Journal of Immigrant Health*, vol 5, nr 2, s 75–86.
- Markova EM (2006): *The performance of Bulgarian undocumented and legalised immigrants in the Spanish labour market*. Brighton: Sussex Centre for Migration Research.
- Mendis ACN (2007): *The greenhouse tomato industry in Delta, British Columbia*. Vancouver, BC: University of British Columbia.
- Mitchell D (1996): *The lie of the land: Migrant workers and the California landscape*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Mobed K, Gold EB, Schenker MB (1992): "Occupational health problems among migrant and seasonal farm workers". *Western Journal of Medicine*, vol 157, nr 3, s 367–373.
- Norris J (2009): *North for the harvest: Mexican workers, growers, and the sugar beet industry*. St Paul, MN: Minnesota Historical Society Press.
- Olsson L (1987): "Skånska godsägare och galiziska roepiger. Kapitalism, betodling och arbetarimport före första världskriget". I: Norrlied I (red): *Över gränser: Festskrift till Birgitta Odén*. Lund: Historiska institutionen.
- Olsson L (1995): *På tröskeln till folkhemmet: Baltiska flyktingar och polska koncentrationslägerfångar som reservarbetskraft i skånkt jordbruk kring slutet av andra världskriget*. Växjö: Morgonrodnad.
- Parrón T, Hernández AF, Villanueva E (1996): "Increased risk of suicide with exposure to pesticides in an intensive agricultural area. A 12-year retrospective study". *Forensic Science International*, vol 79, nr 1, s 53–63.
- Preibisch K (2005): "Gender transformative odysseys: Tracing the experiences of transnational migrant women in rural Canada". *Canadian Women Studies*, vol 24, nr 4, s 91–97.
- Preibisch K (2007): "Local produce, foreign labor: Labor mobility programs and global trade competitiveness in Canada". *Rural Sociology*, vol 72, nr 3, s 418–449.
- Preibisch K, Binford L (2007): "Interrogating racialized global labour supply: An exploration of the racial/national replacement of foreign agricultural workers in Canada". *Canadian Review of Sociology/Revue canadienne de sociologie*, vol 44, nr 1, s 5–36.
- Reid SD (2004): *Acceptance vs. isolation: Community perceptions of migrant workers' participating in the Seasonal Agricultural Worker's Program in Exeter, Ontario, Canada*. (<http://digitalcollections.sit.edu/capstones/74>).
- Reidy TJ, Bowler RM, Rauch SS, Pedroza GI (1992): "Pesticide exposure and neuropsychological impairment in migrant farm workers". *Archives of Clinical Neuropsychology*, vol 7, nr 1, s 85–95.
- Schenker MB (2010): "A global perspective of migration and occupational health". *American Journal of Industrial Medicine*, vol 53, nr 4, s 329–337.
- Schierup CU (2008): "Migration, medborgarskap och social exkludering". I: Darvishpour M, Westin C (red): *Migration och etnicitet: Perspektiv på ett mångkulturellt Sverige*. Lund: Studentlitteratur.
- Schnitzer PG, Shannon J (1999): "Development of a surveillance program for occupational pesticide poisoning: Lessons learned and future directions". *Public Health Reports (1974-)*, vol 114, nr 3, s 242–248.
- Smart J (1997): "Borrowed men on borrowed time: Globalization, labour migration and local economies in Alberta". *Canadian Journal of Regional Science*, vol 20, nr 1–2, s 100–118.
- Solé C, Parella S (2003): "The labour market and racial discrimination in Spain". *Journal of Ethnic and Migration Studies*, vol 29, nr 1, s 121–140.
- SOU (2008:56): *Mångfald som möjlighet – Åtgärder för ökad integration på landsbygden*. Stockholm: Statens offentliga utredningar.

- Stallones L, Beseler C (2002): "Pesticide poisoning and depressive symptoms among farm residents". *Annals of Epidemiology*, vol 12, nr 6, s 389–394.
- Stilz A (2010): "Guestworkers and second-class citizenship". *Policy and Society*, vol 29, nr 4, s 295–307.
- Svensson [Wigerfelt] A (1992): *Ungrare i folkhemmet, svensk flyktingpolitik i det kalla krigets skugga*. Lund: Lund University Press.
- Svensson M, Urinboyev R, Nilsson U, Littorin M, Wigerfelt-Svensson A, Lundqvist P, Nyström B, Westregård A, Bohgard M, Alkan-Olsson J, Albin M (2012): *Kunskapsöversikt: Migrantarbete inom den gröna näringen*. 2012:12. Stockholm: Arbetsmiljöverket.
- Thomas M (2010): "Labour migration and temporary work: Canada's foreign worker programs in the 'new economy'". I: Pupo N, Thomas M (red): *Interrogating the new economy: Restructuring work in the 21st century*. Toronto: University of Toronto Press, s 149–172.
- Tomic P, Trumper R, Aguiar LLM (2010): "Housing regulations and the living conditions of Mexican migrant workers in the Okanagan Valley, British Columbia". *Canadian Issues/Thèmes Canadiens*, spring issue, s 78–82.
- Walia H (2010): "Transient servitude: Migrant labour in Canada and the apartheid of citizenship". *Race & Class*, vol 52, nr 1, s 71–84.
- Wigerfelt A (2010): *Migration och arbetsliv i förändring*. MIM Working Paper Series. Malmö: Malmö högskola.
- Wilson K (2007): "Farming it out". *Okanagan Life Magazine*, September, s 40–47.